

Prof. dr hab. Adam Kopiński
Uniwersytet Humanistyczno-Przyrodniczy w Częstochowie
Wydział Prawa i Ekonomii

RECENZJA rozprawy doktorskiej
mgr Anny Kowal-Pawul pt. „Ekonomiczne uwarunkowania i
konsekwencje cyfryzacji podatku od towarów i usług w Polsce” napisana
pod kier. dr hab. Grzegorza Przekoty, prof. Politechniki Koszalińskiej i
promotora pomocniczego dr Wojciecha Lichoty z Uniwersytetu
Rzeszowskiego.

System podatkowy, jego funkcjonowanie i umiejętne działania podejmowane w obszarze systemu fiskalnego wywierają ogromny wpływ na sytuację społeczno-gospodarczą kraju a w szczególności na kształtowanie się dochodów budżetowych i w konsekwencji na deficyt budżetowy oraz rozwój finansowanej z redystrybucji dochodów budżetu działów sfery budżetowej czyli m.in. kultury i sztuki, szkolnictwa, służby zdrowia, obronności, służb zabezpieczających porządek publiczny, sądownictwa a także sfery zabezpieczenia społecznego określającej poziom życia uboższej części społeczeństwa a w szczególności emerytów. Jednym z podstawowych elementów systemu podatkowego zapewniających największe wpływy dla budżetu stanowi podatek pośredni w postaci podatku od towarów i usług VAT będący istotnym i stabilnym źródłem dochodów dla krajowych budżetów Unii Europejskiej. Wpływy z podatku od towarów i usług rosną stopniowo z roku na rok i stanowią podstawowe źródło dochodów

budżetu państwa polskiego a ich udział w dochodach budżetu ogółem w 2020 roku wynosił ponad 45%. W celu poprawy ściągальności podatku VAT zmierzającej do ograniczenia luki podatkowej i ograniczenia szarej strefy podejmuje się działania uszczelniające przepisy prawa podatkowego m.in. wprowadzenie obowiązku comiesięcznego przesyłania przez podatników informacji o prowadzonej ewidencji zakupu i sprzedaży VAT w postaci jednolitego pliku kontrolnego (JPK_VAT), ujednolicenie stawek podatku VAT, wprowadzenie mechanizmu podzielonej płatności oraz wzmożonej kontroli organów podatkowych. Wszystkie te działania polegające na zbudowaniu skutecznego systemu kontroli, zarządzania i analizy danych w czasie rzeczywistym wymagają zastosowania nowoczesnych rozwiązań technologicznych (w tym telekomunikacji i informatyzacji) bazujących na osiągnięciach nauki finansów, ekonomii i prawa, co Autorka w pracy określa mianem cyfryzacji podatku od towarów i usług. Proces ten jest więc zagadnieniem interdyscyplinarnym i właśnie temu problemowi jest poświęcona recenzowana rozprawa doktorska, w której doktorantka sformułowała główny problem badawczy, który brzmi: „Czy cyfryzacja podatku od towarów i usług spełnia rolę w zakresie ograniczenia luki podatkowej w Polsce?”.

Reasumując stwierdzam, że problematyka stanowiąca przedmiot rozważań odpowiada randze rozprawy doktorskiej, jest bardzo aktualna i ważna, z punktu widzenia realizacji polityki gospodarczej państwa a w szczególności polityki budżetowej kształtującej dochody i wydatki budżetowe a w konsekwencji deficyt budżetowy. Autorka we wstępie sformułowała główny problem badawczy i 5 problemów pomocniczych w postaci postawionych pytań. Odpowiedź na główne pytanie badawcze - zacytowane powyżej - pozwala na weryfikację skuteczności w szerokim ujęciu natomiast sformułowane problemy pomocnicze uszczegóławiają rozważania zawarte w celu głównym i umożliwiają odpowiedź w pracy na postawione w dalszej części wstępu pytania badawcze. Analogicznie do pytań badawczych Doktorantka zamieściła we wstępie hipotezę główną i 5 hipotez pomocniczych, które będą podlegały weryfikacji przy pomocy badań empirycznych przeprowadzonych w pracy. Celom pracy, problemom badawczym i hipotezom jest podporządkowana jej wewnętrzna struktura oraz układ pracy, kolejność poszczególnych rozdziałów jest zgodna z logicznym następstwem omawianych zagadnień. Praca składa się ze wstępu,

pięciu zasadniczych rozdziałów, zakończenia, spisu literatury, spisu źródeł w postaci aktów prawnych i stron internetowych oraz spisu rysunków i tabel .

Praca ma charakter teoretyczno-poznawczy a także metodyczno-badawczy, jest bardzo dobrze udokumentowana, zawiera ponad 400 pozycji literatury (w tym znacząca ilość w j. angielskim) plus liczne akty prawne i adresy stron internetowych co jak na pracę doktorską stanowi ilość imponującą. W pracy wykorzystano metody jakościowe pod postacią metody analizy i krytyki piśmiennictwa, metody obserwacyjne i metody eksperymentalne oraz metody statystyczne m.in. do wyboru próby badawczej, określenia liczebności tej próby, analizy wyników ankiet z zastosowaniem terminu frakcji oraz wnioskowania statystycznego za pomocą wskaźnika podobieństwa struktur, testu niezależności chi-kwadrat oraz współczynnika kontyngencji. W badaniach empirycznych wykorzystano dane publikowane przez GUS, Ministerstwo Finansów, Komisję Europejską oraz Najwyższą Izbę Kontroli. Ponadto w analizie empirycznej wykorzystano wyniki ankiety prezentującej dane ekonomicznych wpływów podatkowych, ściągalności podatków, zaległości podatkowych, wartości dodanej i innych. Należy zwrócić uwagę na bardzo trafny wybór dwóch sekcji do badania ankietowego a mianowicie Sekcji F (budownictwo) oraz sekcji G (handel) jako jedne z najbardziej narażonych sektorów gospodarki narodowej na wszelkiego rodzaju nieprawidłowości w zakresie ściągalności podatków, oszustw podatkowych, w których szara strefa w zakresie podatku VAT osiąga znaczne rozmiary.

Generalnie praca ma charakter zwarty, jest napisana w dobrym stylu, informacje liczbowe są podawane w sposób syntetyczny w postaci tabelarycznej lub schematów i opatrzone słownym komentarzem oraz własnymi, syntetycznymi wnioskami i uogólnieniami. Praca zawiera bardzo dużo odwołań i przypisów do literatury, co świadczy o starannie przeprowadzonych studiach literaturowych i przeanalizowaniu dotychczas przeprowadzonych badań zarówno w Polsce jak i krajach Unii Europejskiej dotyczących sfery podatków od towarów i usług, skuteczności w walce z szarą strefą i minimalizowania luki podatkowej. Struktura pracy jest prawidłowa, ranga poszczególnych elementów pracy i rozdziałów jest zachowana w odpowiednich proporcjach a całość pracy ma klasyczną formę.

W pracy wyraźnie widoczne są trzy aspekty. Pierwszy aspekt teoretyczno-poznawczy opisany jest w rozdziałach 1 - 3, drugi aspekt metodyczno-badawczy w rozdziałach 4 i 5. Oba aspekty zrealizowane zostały w oparciu o bogaty materiał agend oraz instytucji rządowych i Komisji Europejskiej, a także raportów Banku Światowego, MFW, Polskiego Instytutu Ekonomicznego i renomowanych firm konsultingowych (PwC, Deloitte, EY) a przede wszystkim danych ankietowych zebranych wśród wylosowanych przedsiębiorstw z sekcji F (Budownictwo) i sekcji G (Handel) prowadzących działalność na terenie Polski.

Rozdział pierwszy ma charakter wprowadzający do zagadnienia o ekonomiczności podatku, o teoriach podatkowych według merkantystów i kameralistów a także przedstawicieli nurtu liberalnego, którego głównym przedstawicielem był A. Smith oraz ekonomii klasycznej zarówno angielskiej jak i francuskiej. Bardzo starannie i chronologicznie przedstawiła Doktorantka poglądy czołowych ekonomistów światowych zwracając słusznie uwagę na podejście współczesnych przedstawicieli myśli ekonomicznej (m. in. Keynesa, Laffera, Friedmana, którzy upatrują w optymalnym systemie podatkowym narzędzie interwencjonizmu państwowego spełniającego rolę stymulującą rozwój społeczno-gospodarczy krajów. W dalszej części rozdziału podejmuje się problem zróżnicowania stawek podatkowych i innych czynników rzutujących na konkurencyjność systemów podatkowych w różnych krajach. Różnorodność rozwiązań skłoniła Autorkę do zastosowania benchmarkingu jako instrumentu porównania polskiego systemu podatkowego na tle innych krajów a także jego doskonalenia celem równania do najlepszych. W końcowej części rozdziału zwraca uwagę na czynniki gwarantujące sprawność systemu podatkowego oraz konsekwencje złego i nadmiernego opodatkowania w postaci zjawiska unikania płacenia podatków i oszustw podatkowych.

Rozdział 2 został poświęcony funkcjonowaniu podatku od towarów i usług czyli VAT-u w Polsce z uwzględnieniem harmonizacji tego podatku do zmieniających się Dyrektyw unijnych określanych jako „konstytucja” europejskiego VAT. Zawartość tego rozdziału jest napisana na bardzo dobrym poziomie merytorycznym, Autorka w sposób wyczerpujący i ciekawy w oparciu o bogatą literaturę i znajomość przepisów prawa zarówno krajowego jak i wspólnotowego dokonała charakterystyki podatku od

towarów i usług oraz zjawiska luki podatkowej i rozwiązań przeciwdziałających temu procederowi. Rozdział ten jest najbardziej obszerny pod względem objętościowym ale też zagadnienia omawiane w tej części są niezmiernie istotne i stanowią podwaliny pod rozważania w dalszej części pracy. Jeszcze raz podkreślam bardzo staranne i dogłębne studia literaturowe oparte na różnorodnej i obszernej literaturze o czym świadczą liczne przypisy na każdej stronie omawianego rozdziału.

W rozdziale 3 Autorka skoncentrowała się na omówieniu procedury cyfryzacji podatku od towarów i usług w Polsce opisując poszczególne narzędzia do zmniejszania luki podatkowej oraz ich proces wprowadzania w ostatnich latach w oparciu o odpowiednie ustawy i w zgodzie z Dyrektywami unijnymi. Prezentując te narzędzia zwraca uwagę na ich dobre i złe strony oraz dokonuje porównania z analogicznymi działaniami w tym zakresie w krajach Unii Europejskiej. W ostatniej części tego rozdziału określa kierunki rozwoju cyfryzacji podatku VAT ze szczególnym uwzględnieniem elektronicznych faktur ustrukturyzowanych na podstawie opinii przedsiębiorców z całej Polski wyrażonych w badaniach ankietowych przeprowadzonych przez Doktorantkę.

Rozdziały 4 i 5 odgrywają dużą pozytywną rolę w całej pracy zwłaszcza, że w rozdziałach tych weryfikowane są hipoteza główna i hipotezy szczegółowe na podstawie przeprowadzonych głównie własnych badań a także wyników badań innych podmiotów czyli GUS-u Ministerstwa Finansów, Komisji Europejskiej oraz NIK-u. W rozdziale 4 na podstawie badań ankietowych, w których odpowiedzi miały charakter jakościowy dokonano oceny wpływu procesu cyfryzacji w zakresie podatku od towarów i usług na funkcjonowanie przedsiębiorstw z sekcji Budownictwa i Handlu (wylosowanych zgodnie z zasadami statystycznych metod reprezentacyjnych). Ze względu na zmienne typu jakościowego stanowiące odpowiedzi na pytania ankietowe zastosowano tutaj miarę frakcji określającą częstość występowania analizowanego wariantu cechy w populacji. Następnie dokonano porównania struktur przedsiębiorców należących do grup F i G pod kątem rozkładu tych samych cech a wykorzystując narzędzia wnioskowania statystycznego (czyli test niezależności chi-kwadrat największej wiarygodności) dokonano ocenę istotności statystycznej różnicy pomiędzy wynikami ocenianych grup. W tym celu przed przystąpieniem do weryfikacji hipotezy

o niezależności zmiennych wykorzystuje się tabelę kontyngencji dla określenia siły ich zależności. W rozdziale 4 weryfikowane są hipotezy szczegółowe 2, 3 i 4.

Rozdział 5 stanowi najważniejszą część pracy, gdyż tutaj weryfikowana jest hipoteza główna oraz hipotezy 1, 2 i 5 a rozważania dotyczą oddziaływania procesu cyfryzacji na sytuację makroekonomiczną państwa w tym na wpływy budżetowe oraz eliminowanie nieuczciwej konkurencji w badanych sekcjach Budownictwa i Handlu na bazie danych ankietowych oraz danych agend rządowych. W ostatniej części wskazano również na nowe rozwiązania technologiczne, które mogą ograniczyć lukę podatkową w przyszłości. W zakończeniu podsumowano osiągnięte wyniki rozprawy w kontekście stawianych problemów, celów i hipotez, podkreślono walory aplikacyjne pracy zwracając uwagę jednocześnie na nowe obszary i pola badań, których w pracy nie udało się rozpracować.

Oprócz drobnych usterek (opuszczanie liter lub błędne litery), przy studiowaniu rozprawy doktorskiej mgr Anny Kowal-Pawul nasunęły mi się następujące uwagi, które mogą być przedmiotem dyskusji w trakcie obrony:

- Co to jest VTTL, w jaki sposób szacuje się wartość VTTL, kto i jak szacuje wartość VTTL, jakie są wartości VTTL dla krajów UE, mam wrażenie, że trochę mało jest na ten temat w pracy. Ponadto w badaniach s. 166 często powtarza się ten skrót ani razu nie ma jego rozwinięcia;

- jak szacuje się lukę podatkową i ile ona wynosi dla Polski w porównaniu z krajami UE s.108;

- w jakim stopniu wzrost wpływów z podatku VAT po roku 2016 jest wynikiem procesu cyfryzacji i związanej z tym poprawy ściągальności podatku oraz zmniejszania luki podatkowej a w jakim stopniu jest on spowodowany większą bazą podatkową będącą rezultatem wzrostu obrotu, płacy minimalnej, dobrej sytuacji na rynku czy też realizacji programu 500+;

- dlaczego Pani sądzi (s.334), że związek pomiędzy dynamiką wartości dodanej w budownictwie a dynamiką wpływów podatkowych jest rezultatem skuteczności założonych celów cyfryzacji procedury podatku VAT przy tak słabej korelacji;

- w jakim stopniu hipoteza szczegółowa 2 jest weryfikowana w rozdziale 4 a w jakim w rozdziale 5 (rys. 0.1 na s. 19);

- w zakończeniu w jednym z wniosków końcowych stwierdza Pani, że wprowadzone nowe rozwiązania (wymienia się m.in. sztuczną inteligencję) pomagają w ograniczaniu szarej strefy i działalności grup przestępczych, a w przyszłości taką rolę będą spełniać e-faktury ustrukturyzowane. Na czym polega zastosowanie tych rozwiązań w procesie cyfryzacji podatku od towarów i usług.

Zgłoszone uwagi w większości mają charakter dyskusyjny i nie wpływają na bardzo pozytywną ocenę pracy doktorskiej mgr Anny Kowal-Pawul. Rozprawa ta odznacza się wysokim poziomem naukowym odpowiadającym tego typu pracom, przy pisaniu której Autorka wykorzystała aktualną bogatą literaturę, powiązaną z tematem pracy. Rozważania teoretyczne zostały udokumentowane bardzo starannie przeprowadzonymi badaniami na pozyskanym we własnym badaniu ankietowym materiale empirycznym identyfikującym i oceniającym koszty i korzyści ze stosowania mechanizmu podzielonej płatności, jednolitego pliku kontrolnego w konfrontacji z przeprowadzonymi w tym temacie badaniami NIK-u oraz na podstawie ankiety własnej ustosunkowującej się do oszustw podatkowych. Praca jest w pewnej mierze interdyscyplinarna o czym świadczy łączenie wiedzy z finansów publicznych a konkretnie z systemu podatku od towarów i usług z metodami zaawansowanej statystyki wspomaganej graficzną prezentacją.

Należy podkreślić zarówno trafny wybór podmiotów badawczych, czyli sekcji F Budownictwo oraz sekcji G Handel jak i tematyki podatków od towarów i usług oraz luki podatkowej i procesu cyfryzacji jako kompleksowego działania polegającego na minimalizacji ubytków w dochodach budżetu, jako że literatura jak i badania w tym zakresie stwarzają pewną lukę badawczą, którą Doktorantka próbuje wypełnić. Oceniając wysoko rozprawę doktorską stwierdzam, że stanowi ona samodzielną i oryginalną pracę naukową, w której Autorka rozwiązuje ważny i dobrze sformułowany problem badawczy. Dokonuje uporządkowania wiedzy z zakresu teorii i praktyki opodatkowania, a także systemu podatku od towarów i usług w Polsce i występujących zagrożeń w egzekwowaniu tego podatku, prezentuje narzędzia procesu cyfryzacji w walce z szarą strefą i luką podatkową na tle krajów UE, a następnie przeprowadza

badania empiryczne z wykorzystaniem zaawansowanego aparatu statystycznego w rozdziałach 4 i 5, które pozwalają na weryfikację głównej hipotezy mówiącej o tym, że cyfryzacja podatku VAT przyczynia się do zmniejszenia luki podatkowej w Polsce oraz ciekawych hipotez pomocniczych.

Doktorantka zrealizowała w pełni postawione we wstępie cele główne pracy i cele pomocnicze, zweryfikowała sformułowaną hipotezę główną i 5 hipotez pomocniczych na podstawie przeprowadzonych badań empirycznych z wykorzystaniem wskaźnika podobieństwa struktur, wnioskowania statystycznego za pomocą testu niezależności chi-kwadrat największej wiarygodności, określenia siły zależności zmiennych określonych w tabeli kontyngencji a także przy zastosowaniu analizy korelacji i regresji. Praca jest napisana stylistycznie na bardzo dobrym poziomie, starannie ilustrowana ogromną ilością rysunków i wykresów oraz udokumentowana równie licznymi zestawieniami wyników w postaci tabel, przeplatanych trafnymi komentarzami i wnioskami z nich wynikającymi.

W podsumowaniu pragnę wyrazić przekonanie, że praca mgr Anny Kowal-Pawul pt. „Ekonomiczne uwarunkowania i konsekwencje cyfryzacji podatku od towarów i usług w Polsce” odpowiada w nadmiarze wymogom ustawy o tytule i stopniach naukowych. Wnoszę przeto o dopuszczenie jej do publicznej obrony a także wnioskuję o wyróżnienie pracy stosowną nagrodą.

Wrocław, 10 maja 2022 r.

